

10. ROČNÍK, ČÍSLO 1/2020

FACTUM

ČTVRTLETNÍK MUZEA VYSOČINY JIHLAVA

Rohozenský poklad

Numismatická sbírka jihlavského muzea obsahuje řadu rozsáhlejších nálezů depotů mincí. Jeden z největších a nejpozoruhodnějších představuje...

pokračování na straně 6.

Po stopách australských dinosaurů
... se dočtete na straně 14.

Zima plná nejistoty, a co jaro?

Do Lidových novin, které vyšly 27. ledna 1936, napsal Karel Čapek kratinký fejeton s názvem *Zima, jež není v pořádku*. Čapek zde mimo jiné napsal: „Rozumí se, nařikají si na ni lyžaři a mohly by na ni žalovat hlavně děti, které se letos ještě nesvezly na sáňkách ani nepostavily obligátního sněhuláka; ale kdyby půda mohla mluvit, řekla by nám, že toto není dobrá zima. Dosud si půda nemohla odpočinout; vegetace neukončila pořádně své vegetační údobí a neví si rady: mám už růst, nebo počkat?“

Tenkrát však se zima vrátila ke svým zvyklostem alespoň v únoru. Co by asi Mistr napsal o letošní zimě, kdy ani v Jihlavě sníh nevydržel více jak den – dva a kdy, bez umělého zasněžování, se na celé Vysočině nikde nedalo lyžovat. A kdy jsem (prvně v životě) nedal zazimovat muškáty, levanduli ani fíkovník a dokonce ani astru. A nejen, že ty kytky přežily, ale jeden truhlík muškátů je od října do počátku března neustále v květu.

Ale vrátím se ještě k Čapkovi, který dále napsal: „Nemáme letos jenom mírnou zimu, nýbrž zimu plnou nejistoty; termometr kolísá ustavičně kolem nuly; stačí rozdíl výšky o pár metrů, a celá krajina je zamrzlá nebo roztálá do měkkoty. A tu nejistotu cítíme nějak i my lidé; ta zima nám dosud nedala jasnou odpověď, jaký rok se nám urodí“.

Ano, i ta letošní zima byla plná nejistoty, ale co jaro, jaké bude? Jaké bude nejen podnebně, ale i v ostatních aspektech. Propukající pandemie koronaviru, jarní atak kůrovců na zbytky lesů, hordy hrabošů brousících si zuby na letošní úrodu... Může se našinec vlastně ještě z něčeho radovat?

Ale to víte, holénkové, že může. Ze sebe sama přece a svých bližních, z minulých úspěchů i odvážných plánů do budoucna. A také z práce. Vždyť přece muzejníčina je jedna z nejkrásnějších profesí. No ne?

Pavel Bezděčka

100 let skautingu v Jihlavě

V prosinci 1920 se do *Staniční knihy* na Čeřínku zapsalo osm studentů – skautů, kteří tam prožili tři dny vyplněné junáckým cvičením, hrami, četbou a vyprávěním. Tato první písemná zpráva o existenci skautingu v Jihlavě nás vybízí, abychom se jako správní skauti stopaři vypravili po stopách jihlavského skautského stvoletí.

Skauting je výchovné hnutí, které spatřilo světlo světa v Anglii v roce 1908. U jeho zrodu stojí generál Robert Baden Powell a spisovatel, malíř a znalec života indiánů Ernest Thompson Seton. Do naší země přinesl skautské myšlenky středoškolský učitel Antonín Benjamin Svojsík a přímo v Jihlavě se skautováním začal profesor češtiny a francouzštiny jihlavského gymnázia Jan Svačina.

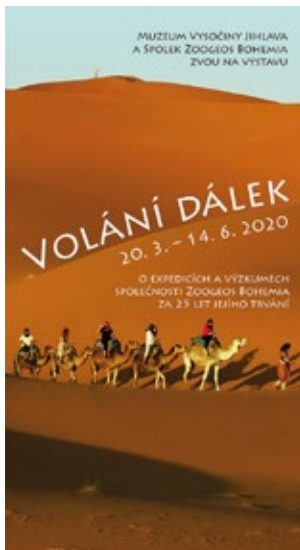
Výstava *100 let skautingu v Jihlavě* nás provede nesmělými počátky v období první republiky, velkým rozkvětem po druhé světové válce, kratičkým nadechnutím v závěru šedesátých let dvacátého století, až do posledních třiceti svobodných let. Vzpomínky skautů pobaví, ale možná i trochu dojmou.

Výstava nás seznámí s pestrými činnostmi skautů v současnosti. Na plánu jihlavských ulic zjistíme, kde všude se nacházely a nacházejí skautské klubovny. Návštěvníky přenesou do táborové atmosféry stan s podsadou, která je vynálezem českých skautů, ohniště s připraveným táborákem, vlajky a totemy. Určitě zaujmou i skautské kroniky, zápisníky, oddílové časopisy, ukázky sbírek odznaků, nášivek s odborkami a označeními na skautském kroji. Návštěvníci budou moci zkusit uzlování či luš-

tění šifry... Zajímavé budou i skautské stezky z různých dob, do nichž vedoucí skautíkům potvrzují zvládnutí rozmanitých skautských dovedností. Zlatým hřebem bude zajisté stezka jihlavského rodáka herce Bořivoje Navrátila a nebudou chybět ani výrobky „zlatých skautských ručiček“. Pro sběratele skauti připravili pamětní pohlednice, placky s logem výstavy a příležitostné razítko...

Výstava bude přístupná od 17. dubna (doufejme) do 14. června 2020.

Ludmila Hronová & Dana Oberreiterová

Volání dalek

Od skončení karantény a nejméně do 14. června 2020 bude v našem muzeu otevřena výstava *Volání dalek*, mapující činnost zoologické společnosti Zoogeos Bohemia. Toto seskupení profesionálních zoologů, často zaměstnanců českých muzeí, uspořádalo za 25 let své existence 14 velkých expedic do nejrůznějších koutů celého světa. Jejich členové zkoumali a dokumentovali přírodu navštívených oblastí a obohatili při tom sbírky svých domovských muzeí o zajímavý materiál.

Výstava shrnuje činnost společnosti za celou dobu jejího působení. Připomíná její historii, ukazuje současné aktivity a představuje uskutečněné výpravy. Prostřednictvím textů, fotografií, přírodnin, výrobků místních obyvatel, ukázek peněz a dalších předmětů přibližuje nejen přírodní bohatství, ale i život obyvatel jednotlivých zemí. K vidění budou také knihy a výběr z odborných studií a článků, jež vznikly na základě realizovaných expedic.

V rámci *Muzejní a galerijní noci*, která proběhne 12. 6. 2020, pozveme návštěvníky na komentovanou prohlídku výstavy, vedenou dlouholetým členem skupiny RNDr. Dušanem Trávníčkem ze zlínského muzea. Následovat bude přednáška *Za přírodou kolem světa*, v níž se s tímto kolegou podíváme na Malé Antily, do Maroka, Turecka, Jihoafrické republiky a Namibie, na Srí Lanku, do Malajsie a Indonésie, Venezuely, Mexika a Albánie.

Klára Bezděčková

Muzejní a galerijní noc 2020

V pátek 12. června 2020 se Muzeum Vysočiny Jihlava společně s Oblastní galerií Vysočiny v Jihlavě zapojí do v pořadí již XVI. ročníku Festivalu muzejních nocí.

Uskuteční se komentované prohlídky výstavy *Archeologické výzkumy, objevy a nálezy na Jihlavsku aneb využití dendrochronologie v archeologii* a také výstavy *Volání dále*. Nejvíce asi zaujme komentovaná prohlídka výstavy *100 let skautingu v Jihlavě*, protože zde skauti předvedou svůj um a dovednosti, návštěvníci si budou moci vyzkoušet uzlování, luštění šifer, poznávání rostlin a živočichů i další aktivity – k tomu jim skautská kapela zahraje staré, ale i současné skautské písně.

Na programu budou i dvě přednášky: skautka Ludmila Hronová představí osobnost a knihy známého spisovatele Jaroslava Foglara. Dušan Trávníček, člen společnosti Zoogeos Bohemia a účastník přírodovědných expedic, shrne čtvrtstoletí zoologických výzkumů a cestování po exotických zemích v přednášce *Za přírodou kolem světa*.

Své autorské písně představí *Mírovo hadodoom*, kapela hrající akustický folk. Na úplný závěr se návštěvníci mohou těšit na čtení na dobrou noc, kterého se zhostí Pavel Bezděčka.

Dana Oberreiterová

Portréty zvířat

Na období vrcholícího jara jsme do Kavárny Muzeum připravili výstavu dalšího jihlavského fotografa. Snímky pro tuto výstavu, s názvem *Portréty zvířat*, pořídil Pavel Zach zejména

v jihlavské ZOO. Tato zajímavá výstava bude v kavárně přístupná od úterý 14. dubna do neděle 24. května 2020.

Pavel Bezděčka

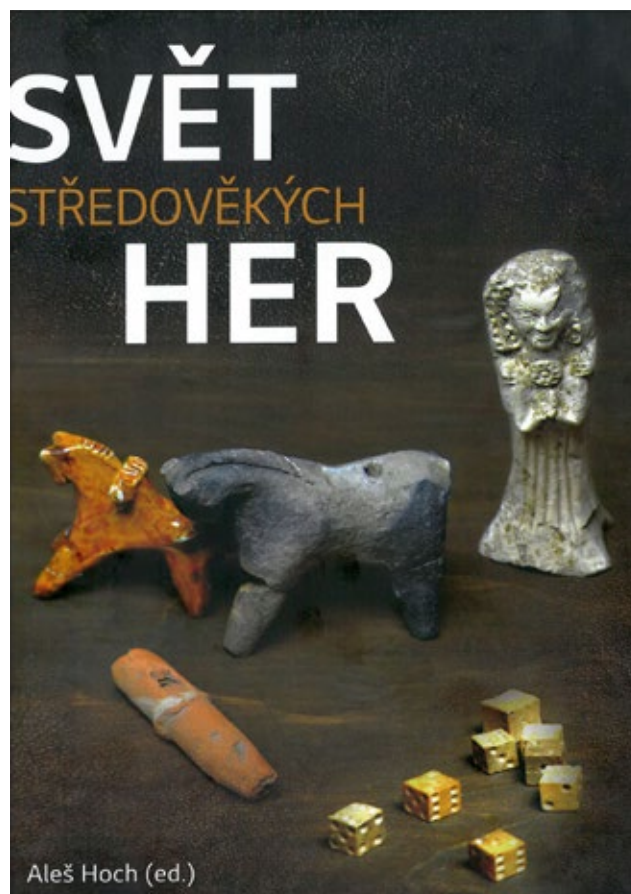
Nová kniha

Naše muzeum vydalo velmi zajímavou knihu *Svět středověkých her*. Formálně se jedná o katalog ke stejnojmenné výstavě, která se v muzeu uskutečnila ve dnech 5. dubna až 26. června 2019. Je to obsahově i graficky velice zdařilá publikace, která čtenáře zavede do prostředí obyčejných lidí i šlechty od konce 12. století do počátku 17. století. V první části knihy, která rozhodně zaujme každého, autoři vysvětlují, jak lidé tenkrát trávili volný čas. Jsou zde popisy nejrůznějších typů a druhů her, od kostek a deskových her, přes hry s koulemi a dětské hry až po rytířské turnaje a hry míčové. Příjemný text je doplněn řadou dobových rytin, maleb a kreseb a také snímky některých artefaktů z archeologických nálezů z našeho území.

Druhá část knihy je určena spíše odborné veřejnosti. Je to obrazový (fotografický) katalog předmětů zmíněných v první části knihy (a mnoha dalších) s informacemi o materiálu, lokalitě a dataci nálezů, včetně podrobného popisu, rozměru a místě uložení. Za obrazovým katalogem následuje stejný, ale pouze textový katalog v jazyce anglickém, čímž kniha dostala i nadnárodní rozměr. Jistota hravosti první části knihy pak potvrzují i vnitřní strany desek, na nichž jsou hrací plány a návody ke hrám *Mlín* a *Vrhcáby*.

Knihu, čítající 157 stran, vydalo Muzeum Vysočiny Jihlava ve spolupráci se Západočeským muzeem v Plzni. Na vzniku knihy se podílely další partnerské organizace, tedy Muzeum východních Čech v Hradci Králové; Slovácké muzeum v Uherském Hradišti; Muzeum města Brna; Regionální muzeum v Chrudimi; Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě; Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a Archaia Brno.

Editorem knihy je Aleš Hoch, autoři textů v první části knihy jsou Aleš Hoch, Jana Mazáčková, Jan Musil a Lenka Sedláčková. Autoři katalogu v druhé části knihy jsou Jaroslav Bartík, Radek Bláha, Aleš Hoch, Zuzana Holubová, Marek Kiecoň, Barbara

Marethová, Jana Mazáčková, Jan Musil, Jiří Orna a Lenka Sedláčková.

Pavel Bezděčka

Úspěšný Pytlík

Výstava *Po stopách brouka Pytlíka* měla v našem muzeu prostor od poloviny ledna do poloviny března 2020. Za tu dobu výstavu zhlédlo přes osm set běžných návštěvníků muzea a cca šedesát návštěvníků, kteří se zúčastnili vernisáže. Vedoucí přírodovědného oddělení, Klára Bezděčková, vytvořila k výstavě tři doprovodné programy, a to pro školky (lektorkou byla Monika Horáková), základní školy (lektorkou byla Renáta Kremáčková) a střední školy (lektorkou byla Klára Bezděčková). Uskutečnilo se přes dvacet akcí s celkem čtyřmi sty účastníky. K výstavě byly publikovány čtyři články v regionálních médiích a uskutečnily se dva rozhovory pro český rozhlas. O výstavu v nové grafické podobě projevil zájem další instituce na jižní Moravě a v západních Čechách.

Pavel Bezděčka

Top exponát – alka malá (*Alca torda*)

O Dalbergově ornitologické sbírce jsme psali na stránkách tohoto časopisu už vícekrát. Kolekce vycpaných ptáků uložená v našem muzeu, čítající dnes 543 inventárních čísel, je cenná nejen historicky, ale má i nevyčísitelnou hodnotu vědeckou. To proto, že obsahuje precizně vedenou doprovodnou dokumentaci, která může poskytnout důležité údaje o výskytu některých druhů na našem území.

Příkladem je exemplář alky malé (*Alca torda*). Za normálních okolností tito mořští opeřenci obývají pobřežní útesy severozápadní Evropy. Pokud ale přijde tuhá zima, mohou se hromadně přesouvat na jih, někdy až ke Středozemnímu moři. Do vnitrozemí však pronikají pouze výjimečně. Na území naší republiky byl tento druh dosud spatřen pouze jednou a jediným dokladem jeho přítomnosti je právě vycpaný jedinec uložený v našem muzeu!

Na evidenční kartě i v katalogu Dalbergovy sbírky z roku 1923, jehož autorem je někdejší kustod jihlavského muzea Hans Canon, najdeme pouze stručnou informaci, že se jedná o samce, který se zatoulal ze severu. Pokud ale zapátráme ve staré ornitologické literatuře, dozvíme se toho víc. Mimořádnou událost popsal sám baron Dalberg v říjnu roku 1890 v krátké zprávě, zveřejněné v časopise *Ornithologisches Jahrbuch*.

V únoru 1890 byly na zamrzlé říčce Litavě u obce Hrušky, nedaleko Slavkova u Brna,

zpozorovány čtyři alky malé. Jak už to tak tehdy chodilo, všichni ptáci byli zastřeleni, podle Dalberga padli jedinou ranou. Tři zůstali ležet na místě, čtvrtý zmizel pod ledem. Jeden z nich, dospělý samec, skončil ve Vídni, v soukromé sbírce pana Irku, bratra pořadatele lovu. V současné době tento preparát není k nalezení. Další dva kusy byly nevratně poškozeny psy již při aportu a čtvrtý, rovněž dospělý samec, dohledaný až za dva či tři dny, připadl do sbírky Dalbergovy. Po baronově smrti doputoval do jihlavského muzea a zde je pod inventárním číslem D 429 uchováván dodnes. Od tohoto neobyčejného pozorování na našem území uplynulo letos v únoru už 130 let a zatím k němu žádné další nepřibýlo.

Klára Bezděčková

88

Literatur.

Alca torda L. in Mähren.

Im Februar 1890 wurden vier Stück *Alca torda* in Mähren erlegt und zwar auf dem Ausflusse eines Baches, der bei Birnbaum in der Nähe von Austerlitz in die Schwarzawa mündet. Diese vier Vögel sassen auf dem Eise beisammen und fielen auf einen Schuss. Drei bekam der glückliche Schütze gleich, das vierte Stück gieng unter Eis und wurde erst am zweiten oder dritten Tage gefunden. Der erste Vogel kam hier in Wien in die Sammlung des Herrn Irku, Bruder des Herrn Irku, auf dessen Jagd die Vögel erlegt wurden. Das vierte Stück, ein altes Männchen, befindet sich in meiner Sammlung. Wie mir die Herren Dorfing, welche die beiden Exemplare präparierten, sagten, war auch das in Herrn Irkus Sammlung befindliche Stück ein altes Männchen. Die beiden anderen Exemplare waren zur Präparation leider unbrauchbar, weil selbe ein des Aportierens unkundiger Hund aus dem Wasser geholt hatte und sie daher dabei sehr verletzt wurden.

Es ist dies der erste Fall des Vorkommens des Tordalken in Mähren.

Wien, 20. October 1890. Friedr. Freiherr v. Dalberg.

Portréty jihlavských starostů, náměstků starostů a poslanců v muzejní sbírce obrazů

Jihlavské muzeum má ve svých sbírkách mnoho zajímavých exponátů. Patří mezi ně i soubor sedmnácti obrazů, portrétů osobností samosprávy města Jihlavy. Všechny jsou provedeny technikou olejomalby na plátně. Zvěčněno bylo osm starostů, pět z nich dokonce dvakrát, dále dva náměstci starostů a dva poslanci Moravského zemského sněmu a Říšské rady ve Vídni.

PORTRÉTOVÁNÍ BYLI

Peter Ernst Leupold von Löwenthal, starosta Jihlavy v letech 1850–1857 a 1863–1871, autor *Franz Wiesenthal* 1903, v roce 1914 namaloval Hans Canon kopii

Dr. Jakob Sitka, starosta Jihlavy v letech 1857–1863, autor *Franz Wiesenthal* 1905, v roce 1914 namaloval Hans Canon kopii

Dr. Johann Merta von Mährentren, starosta Jihlavy v letech 1871–1874, autor *Franz Wiesenthal* 1905, v roce 1914 namaloval Hans Canon kopii

Josef Stäger, starosta Jihlavy v letech 1874–1887, autor asi *Franz Wiesenthal*, datace chybí, v roce 1914 namaloval Hans Canon kopii

Dr. Friedrich (Fritz) Popelak, starosta Jihlavy v letech 1887–1904, 1890–1902 poslanec Moravského zemského sněmu, autor *Franz Wiesenthal*, datace chybí

Mag. Pharm. Vinzenz Inderka, starosta Jihlavy v letech 1904–1918, autor *Richard Bitterlich*, datace chybí, v roce 1914 namaloval Hans Canon nový portrét

Othmar Oberrenner, starosta Jihlavy v letech 1921–1923, poslední německý starosta města, autor *Hans Canon*, 1924

Dr. Rudolf Veverka, starosta Jihlavy v letech 1925–1932, první český starosta Jihlavy, autor *Valentin Držkovic*, 1938

Hugo Otto Nessler, náměstek starosty Jihlavy v letech 1887–1901, autor *Hans Canon*, 1914

Richard Kilian, náměstek starosty Jihlavy v letech 1901–1907, autor *Hans Canon*, 1914

Dr. Eduard Sturm, poslanec Moravského zemského sněmu v letech 1865–1890, poslanec říšské rady ve Vídni v letech 1873–1889, autor a datace chybí

Dr. Gustav Gross, poslanec Moravského zemského sněmu, poslanec říšské rady ve Vídni a prezident moravské zemské sněmovny, autor a datace chybí

Umělci, kteří podobizny vytvořili, žili nejen z různých časů, ale i v různých oblastech tehdejšího Rakouska-Uherska. Nejprve politiky portrétoval Franz Wiesenthal (1856–1938), malíř maďarské národnosti. Ve Vídni se stal známým malířem portrétů a historických scén. Následoval Richard Bitterlich (1862–1940), malíř známý zejména portréty rakouské císařské rodiny. Dalším portrétistou byl Hans Canon (1883–1960), malíř, spisovatel a přírodovědecký badatel. Po 1. světové válce žil v Jihlavě, kde se kromě malování věnoval práci v muzeu a zkoumání přírody jihlavska. Nakonec byl vybrán Valentin Držkovic (1888–1969), malíř a grafik tvořící v první polovině 20. století na Ostravsku. Byl vysvěcen na kněze, ale vystudoval i malbu a grafiku na vídeňské akademii a věnoval se umělecké tvorbě.

U dvou portrétovaných poslanců bohužel autory neznáme. Deset z muzejních portrétů je dlouhodobě zapůjčeno jihlavskému magistrátu. Jsou to podobizny starostů (prvních osmi v seznamu portrétovaných) a poté podobizny obou poslanců. Do muzea se tyto obrazy dostaly díky daru od MNV v Jihlavě v roce 1957. Nebyly v ideální kondici, proto byly v roce 1996

F. Popelak

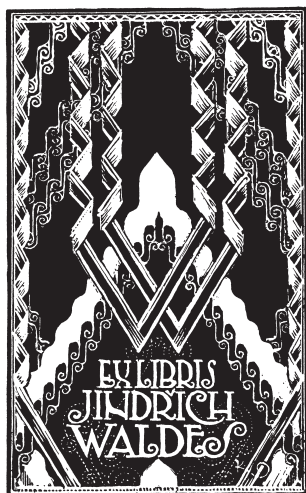

J. Stäger

odborně zrestaurovány a v současné době zdobí pracovnu jihlavské primátorky.

Text a foto Martin Kos

Kupka? KUPKA!!!

Již druhým rokem se věnuji zapisování nových přírůstků do DEMUSu, konkrétně je to drobná grafika, především ex libris a novoročenky ze soukromé sbírky, která byla do telčského muzea zakoupena v roce 2017. Celkem je těchto drobných grafik několik set. Mezi autory jsou slavná jména jako například Adolf Born, Vladimír Komárek, Michael Florian, Cyril Bouda, Zdeněk Mězl a mnoho dalších více či méně známých jmen – seznam všech by byl hodně dlouhý.

Při zapisování se některé věci opakují stále dokola, a pokud píšete třeba jméno původního majitele sbírky po patnácté nebo jméno autora po padesáté, tak je to již zautomatizované a sami sebe přistihnete, že při tom myslíte na úplně jiné věci. A ejhle – najednou se zjeví jméno Kupka. V první chvíli vlastně ani nezbystříte – no, prostě Kupka. Po chvíli vám však proletí hlavou... cože? Kupka? Následuje horečné hledání na internetu – ještě, že je – ten internet. Ale ani teď nemáte jistotu, že jde o Kupku nefalšovaného. V hlavě se honí milionové částky, ale co když to není TEN Kupka? Na telefonu je však odborník – šéf! A ten po

chvíli pátrání potvrzuje mou domněnku, že je to ten pravý Kupka. Na Aukru je totiž v prodeji totožný grafický list. A zase ty miliony v hlavě. Ovšem není to olejomalba, ale „jenom“ grafika a to tedy znamená, že cena se nepohybuje ve vysněných částkách, ale podstatně níže. Ale nevádí! Kdo se může chlubit, že má ve sbírkách pravého Kupku? Teď už můžu s jistotou říct, že telčská pobočka Muzea Vysočiny Jihlava patří mezi vyvolené a pravého Kupku má!

Helena Grycová

Rohozenský „poklad“

Numismatická sbírka jihlavského muzea obsahuje řadu rozsáhlejších nálezů depotů mincí. Jeden z největších a nejpozoruhodnějších představuje nález mincí z období třicetileté války, který byl 10. října 1967 vyoran traktoristou JZD Rohozná Václavem Lisou jihovýchodně od obce v trati zvané *Nad loučky*. Nález mincí pan Lisa oznámil místnímu národnímu výboru, který uvědomil ředitele Muzea Vysočiny v Jihlavě, Zdeňka Němce. Pod jeho vedením byl nález druhý den převzat a po důkladném průzkumu místa samého bylo nalezeno dalších 37 mincí. Muzeum Vysočiny Jihlava tak v současnosti spravuje 71 stříbrných mincí z tohoto depotu.

Jedná se o pestrou směsici ražeb různých zemí, měst a církevních feudálů. Nejstarším kouskem je pražský groš Václava IV., většina mincí pochází z 16. a 17. století. Jsou zde zastoupeny zejména ražby české, slezské, polské, tyrolské, německé, francouzské, švýcarské, nizozemské, sedmihradské a uherské. Jako příklad lze uvést několik svým původem vzdálenějších mincí, jako byly drobné mince měst Gdaňska, Rigy a vévodství kuronského, švýcarské mince měst Lucernu, Schaffhausenu, kantonů Zug a Curych a biskupství Chur či nizozemské mince ražené v Brabantu, Frísku, klášterem Thoren a městy Kampen a Zwoll.

Třigroš krále polského a švédského a velkoknížete litevského Zikmunda III. (1587–1632) vyražený roku 1598, stříbro

Třigroš vydaný králem polským a velkoknížetem litevským Štěpánem Bathorym (1575–1586) z roku 1580, stříbro

Tolar saského vévody Augusta (1553–1586) z roku 1571, stříbro

Tolar tyrolského arcivévody Ferdinanda (1564–1595), stříbro

Podle tří nejmladších mincí, polských třígrošů z roku 1619, lze datovat uložení depotu po tomto roce. Původním majitelem, vzhledem k jeho tehdejší hodnotě, jistě nebyl nikdo z místních rolníků. S vyšší mírou pravděpodobnosti lze v souvislosti s ulo-

žením „pokladu“ uvažovat buď o příslušníku přesunujících se vojenských jednotek, případně o kupci, jenž zde mohl hotovost ve válečných dobách nouzově uschovat.

Text a foto Radim Gonda

Pastel Marie Ebner-Eschenbachové

Když si baron Leopold Wenzel-Sternbach v dubnu roku 1922 bral v Lysicích hraběnku Kristinu Bohumilu Dubskou, dostala se třeštská šlechta do přízně se známým českým rodem, ze kterého nevěsta pocházela. Do rodu Dubských patřila nejen Leopoldova manželka, ale i dáma zobrazená na tomto pastelu. V době, kdy se svatba konala, již nežila, zemřela v roce 1916 ve věku 86 let. Jmenovala se Marie von Ebner-Eschenbachová, hraběnka Dubská a patří mezi nejvýznamnější německy píšící autorky 19. století na Moravě. Byla dvakrát nominována na Nobelovu cenu za literaturu. Dílo Marie Ebner-Eschenbachové bývá často srovnáváno s tvorbou Boženy Němcové. Příslušnost k šlechtickému rodu a život, který vedla, jí umožnil širší záběr, znala prostředí vídeňské, ale i moravské šlechty, střední vrstvu a život obyčejných lidí. Do češtiny byl z jejího díla přeložen pouze nepatrný zlomek, i přesto je část expozice lysického zámku věnovaná osobnosti této spisovatelky. Zajímavostí je, že byla vyučenou hodinářkou a vášnivou sběratelkou kuriózních miniaturních hodinek.

Portrét Marie Ebner-Eschenbachové získala hraběnka Kristina od spisovatelčiny neteře, spolence a vykonavatelky její poslední vůle – Marianny, hraběnky Kinské. Po svatbě s baronem Leopoldem Wenzel-Sternbachem si ho převezla s řadou dalších obrazů, grafik a tisků do svého nového domova, na zámek v Třešti. Dnes je obraz evidovaný pod číslem TrFS-1120 a je součástí stálé expozice v Schumpeterově domě. Na závěr přidávám citát od paní spisovatelky: *Chytrá žena má miliony nepřátel – všechny hloupé muže.*

Milina Matulová

Smaltované reklamní cedule

Není snad den, kdy bych v rádiu po každé písničce neslyšela nějakou tu reklamu. Zdá se mi, že mě obklopuje doslova na každém kroku. V televizi, v tisku, v obchodech, na sociálních sítích, dokonce ji vídávám i na lidech. Jejich tvůrci si stále vymýšlejí nejrůznější způsoby jak nás zaujmout, oslovit či nalákat ke koupi čehokoliv, co mnohdy ani nepotřebujeme.

Že dobrá reklama prodá většinu výrobků, věděli už naši předkové. Hokynáři se snad od pradávná na tržištích překřikovali, jen aby upoutali pozornost a vychválili kolemjdoucím právě to své zboží. Za první republiky se masivně na zdi obchodů rozvěšovaly plechové smaltované cedule, které svými často vtipnými slogany měly zákazníky podněcovat k dalšímu nákupu. Byly to vlastně takové první reklamní nosiče. Mnoho velkých firem (jako Bata, Maggi, Schicht...) si v té době zřizovalo reklamní a tisková střediska, kde pracovali renomovaní výtvarníci a designéři. Smaltované cedule se tak staly určitým symbolem solidnosti, elegance a stálosti, a to především také díky své jedinečné odolnosti, která jim po desetiletí zachovává původní vzhled. Schicht, Otta, Graf, Maggi a Sanna jsou názvy firem, jejichž loga jsou na plechových cedulích zvěčnělá i v depozitáři jihlavského muzea.

Proslulou nažloutlou kostku začal vyrábět řezník Georg Schicht už v roce 1848. *Čistota půl zdraví* – snad nejslavnější český reklamní slogan minu-

lého století, který byl součástí masivní reklamní kampaně na podporu prodeje české mýdlové legendy – jádrového mýdla s jelenem. Jako ochrannou známku si ho Schichtové zaregistrovali už roku 1891. Jen málokterá značka jako „mýdlo s jelenem“ má takovou setrvačnost, že přežilo všechny moderní vymoženosti a vyrábí se dodnes.

František Otta začal vařit mýdlo v Rakovníku již v roce 1875. Zásadní obrat v rozvoji továrny přinesla až nová receptura na nepříliš známé bílé mýdlo, se kterým slavil velký úspěch. Brzy na něj začal dávat obrázek raka. Ottovo mýdlo pomáhala prodávat nejenom jeho kvalita, ale i dobrá reklama. Používal na příklad – *Ať jsi černý jako bota, umyje tě mýdlo Otta*. Po znárodnění se továrna postupem času přejmenovala na Rakona a stala se jedním z největších českých výrobců pracích prášků. Značka Otta tak zmizela ze světa.

V roce 1919 byla založena společnost Graf na výrobu polévkového koření pro oblast Československa. Po pěti letech se na trhu objevila legendární Grafova polévková kostka, která tehdejšími hospodyňkám poprvé zjednodušila přípravu jídel. K dalším novinkám jistě patřilo i mnoho polévek pro diabetiky.

Po druhé světové válce byla firma sloučena pod značku Vitana. Populární slogan *Vitana vaří za vás* a oválné logo Vitany nás provází už od roku 1963.

Syn švýcarského mlynáře Julius Maggi založil svoji společnost v roce 1886. Vyvíjel výrobky, které by usnadnily vaření. Uvedl na trh převratnou novinku – hotové polévky z hrachových nebo fazolových

extraktů, které stačilo pouze zalít vařící vodou. Julius Maggi naplno využíval svého obchodního talentu a otevřel si vlastní reklamní kancelář. Jeho písně a slogany se staly velmi populární – jednou své výrob-

ky označil za jídlo bohů, jindy za nástroj emancipace žen. Tak si tekuté polévkové koření *Maggi* rychle získalo přízeň mezi hospodyňkami po celé Evropě. Po více než sto letech své existence se receptura a typický tvar lahviček nezměnil a zůstává dodnes.

Sana – pražská továrna na margarín a poživatiny byla založena roku 1925. Tento margarín, jako náhražka finančně nedostupného másla, byl hojně používán nejenom za druhé světové války, ale i v 50. letech minulého století, kdy bylo potravin nedostatek. Pamětníci si možná ještě vzpomenu na slogan *Sana – vlastní sestra másla*.

Ingrid Kotenová

Archeologické informační systémy a příprava záchranných archeologických výzkumů

V přednáškové budově Metodického centra moderní architektury Národního památkového ústavu v Brně-Pisárkách se konal 12. prosince 2019 již 43. odborně metodický den s názvem *Archeologické informační systémy a příprava záchranných archeologických výzkumů*. Ačkoliv jsou podobné semináře určeny především pro zaměstnance NPÚ a státní správy, zúčastnili se ho i pracovníci našeho muzea, protože se toto téma činnosti archeologického oddělení přímo dotýká.

S literou zákona o státní památkové péči (č. 20/1987 Sb.) nás nejprve seznámila Eva Juhaňáková-Mariánusová z referátu památkové péče Archeologického ústavu AV ČR. Archeologickou památkovou péčí se u nás primárně zabývají kromě již zmíněného Archeologického ústavu i Ministerstvo kultury ČR a jím zřízený Národní památkový ústav, Krajské úřady, Odbery památkové péče a stavební úřady při obcích s rozšířenou působností. Výkonnou složku pak představují tzv. oprávněné organizace provádějící archeologické výzkumy na základě povolení MK ČR a dohody s Akademií věd ČR, k nimž patří i Muzeum Vysočiny Jihlava. Organizace mají povinnost před vlastním výzkumem uzavřít dohodu o provedení archeologického výzkumu s vlastníkem (správcem, uživatelem) nemovitosti, čímž stavebník „de facto“ umožňuje provedení výzkumu na svém pozemku/stavbě. Povinnost umožnit oprávněné organizaci archeologický výzkum je v zákoně doprovázena povinností stavebníka oznámit v době přípravy stavby stavební záměr AÚ AV ČR, v případě území Kraje Vysočina do Brna. V případě neoznámení stavebního záměru nebo dokonce neumožnění archeologického výzkumu podle paragrafu 22 zákona vede Krajský úřad se stavebníkem správní řízení, v jehož rámci může udělit pokutu až do výše 4 000 000 Kč. V rámci Kraje Vysočina bylo několik takovýchto pokut v minulosti stavebníkům uděle-

no, nejvyšší částka 200 000 Kč se týkala jihlavských mlékáren v roce 2014 za zničení části hornického sídliště ve Starých Horách u Jihlavy. Náklady záchranného archeologického výzkumu hradí stavebník, pokud se jedná o právnickou osobu nebo fyzickou osobu podnikající, při jejímž podnikání vznikla nutnost záchranného archeologického výzkumu. Jinak náklady hradí organizace provádějící archeologický výzkum.

Praktickými aspekty přípravy záchranných archeologických výzkumů se zabývali Petr Holub z NPÚ Brno a ředitel zapsaného ústavu Archaia Brno Marek Peška. Protože hlavním tématem diskuzí při uzavírání dohody o provedení archeologického výzkumu je v první řadě výše nákladů, neboli cena za výzkum, prezentovali výše jmenovaní obvyklé náklady na jednotlivé fáze výzkumu. Přípravná fáze, která zahrnuje činnost typu archivní rešerše, povrchový nebo geofyzikální průzkum je účtována v rozmezí 4000 až 10 000 Kč/den, druhá fáze zahrnující dohled při skrývce ornice se pohybuje od 20 000 do 40 000 Kč/ha plochy. Následuje realizace vlastního záchranného archeologického výzkumu, který členíme na liniové výkopy a plošné odkryvy. V případě dohledů liniových výkopů s převážně negativním zjištěním se náklady pohybují od 2000 do 5000 Kč za každý započatý kilometr stavby, v případě dohledu a dokumentace archeologických situací na stěnách výkopů se jedná o 2000–4000 Kč/100 m výkopů. U nalezišť bez kulturních vrstev, tj. s objekty zahluobenými do podloží, se obvyklé náklady počítají v rozmezí od 300 000 do 500 000 Kč/do 1000 m², od 1 200 000 do 2 000 000 Kč/do 5000 m², od 1 750 000 do 3 000 000 Kč/do 1 ha a od 2 000 000 do 3 500 000 Kč/nad 1 ha. Pokud lze dopředu spočítat objem archeologických terénů např. na základě zjišťovacích sond, pohybují se náklady na m³ u stratigraficky méně náročné situace mezi 2000–5000 Kč, u stratigraficky složitější situace mezi 5000–8000 Kč a u extrémně složitější nálezové situace mezi 8000–10 000 Kč/m³. Náklady na terénní část výzkumu činí obvykle 60–70 %, zatímco náklady na zpracování ZAV 30–40 %.

Archeologickou mapu ČR – hlavní databázový systém pro oznamování stavební činnosti, zahajování archeologických výzkumů a archivaci nálezových zpráv v elektronické podobě představila Olga Lečbychová z archivu nálezových zpráv AÚ AV ČR Brno. Do on-line provozu byla Archeologická mapa ČR uvedena v létě 2017. Od této doby jsou v ní ze strany AÚ AV ČR evidovány všechny oznámené stavební zásahy a ze strany oprávněných organizací vkládány informace o zahajovaných i ukončených výzkumech, případně vkládány další dokumenty související s výzkumy nebo také celé nálezové zprávy. Mapa neslouží jen pro interní potřebu archeologů, ale na určité úrovni k ní mají přístup i badatelé, kteří mohou po pěti letech od vložení do systému nálezové zprávy citovat jako publikované ve svých pracích.

Text a foto David Žimola

Zoologické dny 2020

Stejně jako v minulých letech jsme se i letos zúčastnili konference *Zoologické dny*. Největší tuzemské setkání profesionálních zoologů se konalo 6. a 7. února v Olomouci, pořadatelství se tradičně zhostily Ústav biologie obratlovců AV ČR, v. v. i. a Česká zoologická společnost a tentokrát i Katedra ekologie a životního prostředí Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Celkem se sešlo 465 účastníků z univerzit, ochránářských organizací a orgánů státní správy, muzeí, zoologických zahrad, výzkumných ústavů, ústavů Akademie věd ČR a také soukromých firem. Staral se o ně čtyřnadvacetičlenný organizační výbor, jemuž pomáhala řada studentů.

Během dvou dnů zaznělo 130 ústních sdělení v jednadeceti sekcích, probíhajících ve čtyřech místnostech. Program z hlavního sálu byl online streamován na internetu. Ve foyeru bylo po celou dobu konference vystaveno 133 posterů. Odborný program zahájila plenární přednáška doc. Vladimíra Remeše z Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci nazvaná *Makroevoluce chování a zbarvení ptáků na globální*

škále. Čtvrteční večer oživila plenární přednáška Mgr. Michaela Mikáta z Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy *Kyjorožky (Ceratina) – mistři péče o potomstvo*, představující přelomový objev českých entomologů týkající se zapojení včelích samců do rodičovských povinností. Výsledky své práce jsme prezentovali v příspěvku *Bezděčková K. & Bezděčka P.: Mravenec Manica rubida (Hymenoptera: Formicidae) na Českomoravské vrchovině*.

Klára Bezděčková

In Search of Wor(I)ds Languages are not merely other words but also other worlds.

V Jihlavě vznikla nová platforma pro všechny, kteří chtějí být v kontaktu s reálnou angličtinou. V rámci cyklu *In Search of Wor(I)ds* se posluchačům – účastníkům projektu v průběhu času představují zajímavé osobnosti, které se v angličtině dělí o své znalosti, zkušenosti nebo zážitky. První část vystoupení je zpravidla koncipovaná jako úvod či představení, druhá část je pak koncipovaná jako workshop nebo moderovaná talk show, do které mohou vstupovat i samotní posluchači. Program počítá s aktivní účastí posluchačů, avšak účastníci mohou v případě svého zájmu po celou dobu zůstat pouze pasivními posluchači. Důraz je kladen na neformální atmosféru setkávání.

Posluchači mají také k dispozici několik digitálních nástrojů, kterými mohou (anonymně) ovlivňovat vystoupení. Lze si např. požádat o zpomalení mluveného projevu nebo o opakované vysvětlení části projevu, které nerozuměli. K dispozici je i zkušená lektorka, která je připravena účastníkům pomoci s formulací jakéhokoliv komentáře či dotazu.

Cykus *In Search of Wor(I)ds* probíhá v prostorách Vysoké školy polytechnické v Jihlavě (Tolstého 16) pod záštitou jihlavské pobočky British Council. Partneři projektu jsou Gymnázium

Jihlava, Muzeum Vysočiny Jihlava a Jihlavská astronomická společnost.

Jako první v rámci cyklu ve čtvrtek 27. února 2020 vystoupila moderátorka Českého rozhlasu Dáša Kubíková, která posluchačům osobitým způsobem zprostředkovala pohled do studia i do hlavy rozhlasového moderátora. První díl *In Search of Wor(I)ds* nesl název *On Air*.

Hostem příštího setkání (vzhledem k epidemické situaci není možné stanovit termín, sledujte níže uvedený web) je letecký konstruktér a pilot Jan Kalný, který v příspěvku *How it's made: Airplanes* vysvětluje a nakonec také názorně ukazuje práci leteckého konstruktéra.

Cykus je vhodný zejména pro studenty, ale i pro nejširší veřejnost se zájmem o živou angličtinu. Vstup na akci je zdarma.

Our activities are aimed at those who feel the need to broaden their horizons and explore new wor(I)ds with us, for "languages are not merely other words but also other worlds!"

www.insearchofworlds.cz | info@insearchofworlds.cz

Miloš Podařil & Natalia Ostrowski

Co nevíte o hraboších

Od minulého léta jsou hraboši (mám na mysli malé polní hlodavce, nikoli oligarchy) velmi frekventovaným pojmem. Výrobci obilnin, řepky popř. jiných rostlinných produktů (pojem zemědělec u současných velkoproducentů odmítám) nařikají a burcují a vyžadují budto dotace na krytí údajných ztrát na produkci v důsledku přemnožení hrabošů, nebo (a to je horší), vyžadují povolení k plošné aplikaci jedu (rodenticidu) Stutox II. Úplně nejhorší na tom je, že Ministerstvo zemědělství ČR plošné použití tohoto přípravku letos definitivně povolilo, a to v rozporu s praxí Evropské unie. Jak jinak, že? V celé unii je totiž povolena pouze aplikace Stutoxu II přímým vložением granulí do hraboších nor, nikoli plošným posypem na povrch půdy, což však umožňuje povolení našeho ministerstva. Aby MZ ospravedlnilo toto své, ve slušné společnosti neakceptovatelné rozhodnutí, vložilo do povolení podmínku, podle níž je povinné do 48 hodin po rozsypaní jedu, a to jednou denně (tedy dvakrát

za těch 48 hodin), prochodit celý pozemek a vysbírat všechny mrtvé hraboše. Což je absurdní ze dvou důvodů: 1) povolení k plošnému posypu pozemků je zdůvodněno tím, že vsypávání granulí přímo do nor je příliš pracné až (na těch ohromných lánech) fyzicky nemožné. A ejhle, dvojí detailní prochození stejných lánů a sběr otrávených hrabošů lze zvládnout?! 2) kontrola tohoto opatření není prakticky možná. Kdo prochodí tisíce hektarů půdy a bude kontrolovat, zda všichni (sic!) mrtví hraboši byli vysbíráni?

Stejně absurdní mi přijde i doporučený způsob likvidace nalezených otrávených hrabošů. V rozhodnutí je to uloženo

takto: „Mrtvé hraboše je nutné odstranit zahrabáním na místě vhodném z hlediska ochrany zdraví lidí, zvířat a ochrany životního prostředí, a to do hloubky nejméně 80 cm s použitím dezinfekčních prostředků.“ To je tedy opatření přímo systémové, pravda! Někdo bude mít těch mrtvolek jen desítky, jiný stovky, ale někde jich budou určité tisíce. Nevadí, stačí si najít „místo vhodné“ a tam to prostě zahrabat. Ach jo.

Ale pojďme dál. Jednorázová aplikace navíc nic nevyřeší, do „uvolněného“ prostředí se následně nastěhují hraboši ze sousedícího nezasazeného území. Bude tedy nutné plošnou aplikaci jedu třikrát (povolené maximum) ročně opakovat. Což bude znamenat ohrožení nejen sov, dravců, racků, čápů, volavek, jeřábů, lasiček, tchořů, kun, lišek aj. volně žijících zvířat, ale i psů, koček, povrchových i spodních vod a zdraví nás všech.

Tak to bylo na úvod. Vzhledem k tomu, co jsem napsal v první větě, a sice že hraboši jsou dnes frekventovaným pojmem, tak mi to nedalo a připravil jsem pro vás následující text. Týká se pouze hrabošů polních, o jejichž životě toho široká veřejnost vlastně ani dost neví. Takže pojďme na to.

Na celém světě je v současné době známo 68 druhů drobných hlodavců, které zahrnujeme do rodu *Microtus* = hraboš. Z toho velkého počtu žijí na území České republiky pouze tři druhy, a to hraboš polní (*Microtus arvalis*), hraboš mokřadní (*Microtus agrestis*) a malý hrabošík podzemní (*Microtus subterraneus*). V tomto příspěvku se soustředím pouze na nejoblíbenější z nich, tedy na hraboše polního.

Zná ho snad každý čtenář Museum factum. Tedy měl by. Ale jak život ukazuje, není tomu vždycky tak. Velmi často si totiž lidé pletou hraboše polního s myší domácí, někdy i s některou myšičí případně i jinými druhy drobných hlodavců.

Obr. 2: mnoho vstupních otvorů

Obr. 3: pěšinky vykousané ve vegetaci

Podívejte se na obrázek 1. (zdroj: Wikipedia). Hraboš polní má krátký ocásek, malé uši, zaoblený čenich a celkově docela robustní stavbu těla. Dosahuje velikosti přibližně mezi osmi až dvanácti centimetry a k tomu samotný ocásek měří maximálně tři centimetry. Samečci jsou větší a dosahují maximální hmotnosti okolo padesáti gramů. Srst hrabošů polních je zbarvena od hnědé až po šedou, břišní stranu těla mívají světlejší.

Tito hraboši jsou docela světáci. Vyskytují se v kontinentální Evropě mimo Anglie, Skandinávie a části Středomoří. Dále se vyskytují v celé Přední Asii, také v Malé Asii a v Íránu. Jsou typickými obyvateli stepí, mezi které můžeme u nás počítat i pole, louky, pastviny a zatravněné sady. Ačkoli jsou hraboši polní původně obyvateli nížin, v posledních desetiletích pronikají kolem silnic a cest i vysoko do hor. Trvalá populace se nyní vyskytuje dokonce i na vrcholu Sněžky.

Hraboši polní žijí v podzemních norách ležících v hloubce od třiceti do padesáti centimetrů. Protože jsou to společenská tvorové, nežijí sami, ale v početných koloniích, v nichž jsou podzemní chodby mezi jednotlivými norami vzájemně propojeny. Do systému kolonie vede mnoho vstupních otvorů (Obr. 2), mezi nimiž vedou na povrchu úzké pěšinky vykousané ve vegetaci (Obr. 3). Obydlené nory poznáme snadno podle drobných černě lesklých výkalů u jejího ústí a také podle částí zelených rostlin zatažených do ústí nory.

Hraboši polní jsou striktní vegetariáni a jako potrava jim slouží zelené části rostlin (milují jeteloviny a kořenovou zeleninu) a někdy i kůra stromů. Starší stromy ohryzávají hraboši především na kmenu těsně nad zemí, u mladších stromů ohryzávají i přilehlé části kmene pod zemí až po kořenový systém (ten však nenapadají). Jeden hraboš polní zkonzumuje za rok přibližně jeden kilogram potravy.

Občasné přemnožení hrabošů má na svědomí jejich přirozená množivost. Samička (která dožívá zhruba dvou let) bývá březí dvacet dnů a mláďata vyvede třikrát až sedmkrát ročně, přičemž mívá pokaždé od čtyř do šestnácti mláďat. Máma je kojí okolo dvaceti dnů – ovšem její dcerky bývají již kolem třináctého dne věku pohlavně dospělé, tedy paradoxně ještě v průběhu kojení. Pokud je taková mladá samička oplodněna dejme tomu patnáctého dne jejího života, tak již ve stáří 35 dnů může rodit novou generaci.

Množivostí hrabošů polních se zabýval známý maďarský zoolog Vásárhely, který je choval v laboratoři. Jeden pár hrabošů se za pouhých deset měsíců rozmnožil tak, že měl ve třech pokoleních 2557 potomků, z toho bylo 1597 samečků a 960 samic. Jednalo se však o ideální laboratorní podmínky, je jisté, že ve volné přírodě by velká část potomků nepřežila. Hraboši jsou totiž snadnou kořistí pro celou řadu šelem a ptáků. Díky dostatku až nadbytku hrabošů v období jejich přemnožení všichni tito jejich lovci odchovají více mláďat (a naopak). Lovci hrabošů tak kopírují populační vlny těchto drobných hlodavců. I z tohoto důvodu je plošná aplikace jedu nesmyslná.

Ale i bez intenzivního lovu dochází pravidelně v přemnožených populacích hrabošů polních k fatálnímu změnam. Téměř ze dne na den celá lokální populace zmizí (pomře). Dříve se za příčinu takové katastrofy považovala epidemická onemocnění. Nejnovější výzkumy však ukázaly, že pravou příčinou je stres z přemnožení. Zjednodušeně řečeno – hraboš, kam se podíváš! Neustálá setkávání se přivádějí hraboše ke stresu. Ten mimořádně oslabuje jejich organismus a pak náhle dochází k jeho zhroucení. Hraboši se stanou malátnými a netečnými, nastanou u nich poruchy rovnováhy, křeče, tělesná teplota a také obsah cukrů v krvi klesne a jedinec v krátké době zahyne. Zpravidla takto skončí celá populace najednou.

Jak nám však zkušenost ukazuje, vždy přežije tzv. minimální množství jedinců, kteří v uvolněných biotopech založí nové rodiny, ty se postupně rozrostou a vzniknou velké kolonie a jejich životní příběh se bude opakovat. Tak, jako u mnoha jiných druhů živočichů, od bezobratlých (např. chrousti) až po obratlovce (např. zajíci polární, lumíci) žijí prostě hraboši polní v určitých generačních cyklech a s nimi pak i jejich predátoři. Rozhodně je správnější a rozumnější se tomu přizpůsobit, než generovat tisíce tun jedů a aplikovat je do již tak zatíženého životního prostředí.

Text a foto (2. a 3.) Pavel Bezděčka

Deset let Mykologického klubu Jihlava

Mykologický klub Jihlava letos oslaví desetileté jubileum, neboť byl založen 21. října 2010. Posláním klubu je od začátku působení především popularizace mykologie u širší veřejnosti, a to pořádáním různých setkání, přednášek, organizovaných vycházek a výstav.

První naše houbařská výstava se uskutečnila již v říjnu 2010 před oficiálním založením klubu. Během let se objem našich aktivit ustálil na počtech – čtyři přednášky, čtyři vycházky a jedna výstava ročně. Velkým bonusem pro širokou veřejnost se staly jarní a podzimní houbařské poradny, které fungují bezplatně. Mezi veřejností jsou velice oblíbené a našly si i stálé zájemce, kteří nosí nejen houby, ale také se z nich stali vděční „studenti“ a chodí do poradny jen na učenou.

V přednáškových cyklech je přednášejícím většinou náš předse-
da Ing. Jiří Burel, ale jako hosté u nás přednášeli i další odborníci, například RNDr. Jan Borovička, PhD. – odborník na arzen v houbách, nebo pan Oldřich Jindřich – přednášející o houbách v kuchyni. Každé sérii přednášek vždy v únoru předchází *Beseda s mykology*, kde se rekapituluje rok předcházející a je představen plán akcí na daný rok a probírá se i hospodaření klubu.

Nejen přednášky, ale i naše organizované vycházky jsou veřejností hojně navštěvované. Během nich společně poznáváme mykofloru velké části Vysočiny – od Třebíčska po Pelhřimovsko. Od roku 2015 se náš klub zapojuje do akce *Čistá Vysočina*. Tato akce je vždy spojena s *Odemykáním lesa*, kdy po skončení zimy symbolicky začíná houbařská sezóna.

Pouze pro členy klubu pak funguje *Mykoškola*, kde býváme, formou přednášek či různých počítačových prezentací, odborně vzdělávání.

Mykologický klub má svoje vlastní webové stránky www.houbyvysoctiny.cz, na kterých představujeme veškerou naši činnost. Vedle těchto informací lze na stránkách nalézt i populárně naučné články od našich členů o zajímavých či vzácných nálezech hub nebo o zajímavých houbařských akcích.

Především náš předseda, ale i někteří další členové spolupracují s tuzemskými institucemi a organizacemi, např. s Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR, s Českým svazem ochránců přírody či se Sdružením Krajina (pro něž realizuje mykologické průzkumy významných lokalit Českomoravské vrchoviny) a dále s některými školami i s ostatními mykologickými kluby.

A co chystáme v letošním roce? Určitě všechny akce vyjmenované v tomto článku. První akci plánujeme na sobotu 18. dubna 2020. Bude to tradiční *Odemykání lesa*, tedy vycházka, která nás zavede na Vysoký kámen a bude spojena s úklidem tamní přírody.

Na závěr tohoto příspěvku chci poděkovat našemu předse-
dovi, Ing. Jiřímu Burelovi, který vedle rodiny a náročných práce mimo Jihlavu si vždy najde čas pro náš mykologický klub.

Popřejme tedy klubu dalších minimálně deset let a hlavně dostatek zájemců nejen o houbaření.

Eva Charvátová

Publikační činnost pracovníků muzea za rok 2019

V následujícím přehledu jsou shromážděny odborné a populárně naučné práce zaměstnanců našeho muzea (včetně příspěvků do *Museum factum*) publikované v roce 2019. Sestavil Pavel Bezděčka.

- Bezděčka P. 2019: Přichází návštěva z Ameriky. – Příbyslavský čtvrtletník 18, 1–2: 27–28.
- Bezděčka P. 2019: První jarní den. – *Museum factum* 1: 2.
- Bezděčka P. 2019: Není vejce jako vejce. – *Museum factum* 1: 3.
- Bezděčka P. 2019: Tak to vidím já. – *Museum factum* 1: 3.
- Bezděčka P. 2019: Afrikou po stopách pašeráků. – *Museum factum* 1: 4.
- Bezděčka P. 2019: Utajení obyvatel sakrálních staveb ADO. – *Museum factum* 1: 4.
- Bezděčka P. 2019: Publikační činnost pracovníků muzea v roce 2018. – *Museum factum* 1: 14–15.
- Bezděčka P. 2019: Báječný měsíc. – *Museum factum* 2: 2.
- Bezděčka P. 2019: S fotoaparátem za humny. – *Museum factum* 2: 2.
- Bezděčka P. 2019: Báječný měsíc. – *Museum factum* 2: 2.
- Bezděčka P. 2019: Všechno je jinak. – *Museum factum* 3: 2.
- Bezděčka P. 2019: Pěšáci umění. – *Museum factum* 3: 4.
- Bezděčka P. 2019: Photographia Natura 2019 – připomenutí. – *Museum factum* 3: 5.
- Bezděčka P. 2019: Krajina mýma očima. – *Museum factum* 3: 6.
- Bezděčka P. 2019: Z deníku muzejního domovníka. – *Museum factum* 3: 13.
- Bezděčka P. 2019: Nová kniha. – *Museum factum* 3: 14.
- Bezděčka P. 2019: Noví obyvatelé Jihlavy. – *Museum factum* 3: 14–15.
- Bezděčka P. 2019: Od ledna začnu! – *Museum factum* 4: 2.
- Bezděčka P. 2019: Po stopách Brouka Pytlíka. – *Museum factum* 4: 2.

- Bezděčka P. 2019: Fotosoutěž Photographia Natura 2020. – *Museum factum* 4: 3.
- Bezděčka P. 2019: Stromy a ráz krajiny. – *Museum factum* 4: 4.
- Bezděčka P. 2019: Moravské toskánsko. – *Museum factum* 4: 4.
- Bezděčka P. 2019: Výsledky fotosoutěže Photographia Natura 2019. – *Museum factum* 4: 5.
- Bezděčka P. 2019: Ivan Růžička osmdesátiletý. – *Museum factum* 4: 14–15.
- Bezděčka P., Kovařík P., Machar I. & Poprach K. 2019: Utajení obyvatel sakrálních památek v historickém území Arcidiecéze olomoucké. – Univerzita Palackého Olomouc, 56 pp.
- Onderka P. & Bezděčka P. 2019: Z Hadí říše pohraničí Karpat – s pohádkami Pavla Bezděčky. – VIS BK, Veselí nad Moravou, 125 pp.
- Kolibáč J., Hudec K., Laštůvka Z. & Peňáz M. (eds) 2019: Příroda České republiky, průvodce faunou. – Academia Praha, 466 pp.
- Bezděčková K. 2019: Gulliverem v říši hmyzu: Stát jsme my! – Příbyslavský čtvrtletník 18, 1–2: 28–29.
- Bezděčková K. 2019: Science café v Jihlavě, březen až červen 2019. – *Museum factum* 1: 4.
- Bezděčková K. 2019: Science café jede! – *Museum factum* 1: 6.
- Bezděčková K. 2019: Zoologické dny 2019. – *Museum factum* 1: 8.
- Bezděčková K. 2019: Přírodovědec se stěhuje do Třeště. – *Museum factum* 2: 4.
- Bezděčková K. 2019: Poznej a chraň přírodu Vysočiny. – *Museum factum* 2: 7.

- Bezděčková K. 2019: Za dropy do Rakouska. – Museum factum 2: 13.
- Bezděčková K. 2019: Ať žije umělá inteligence. – Museum factum 2: 14.
- Bezděčková K. 2019: Týden vědy a techniky Akademie věd ČR. – Museum factum 3: 5.
- Bezděčková K. 2019: Top exponát – muffloni. – Museum factum 3: 8.
- Bezděčková K. 2019: Zoologický seminář Asociace muzejí a galerií 2019. – Museum factum 4: 9.
- Bezděčková K. 2019: Volání dalek. – Museum factum 4: 4.
- Bezděčková K. 2019: Výstava Voyage, voyage. – Museum factum 4: 4.
- Bezděčková K. 2019: Odborný seminář o monitoringu vlků na Vysočině. – Museum factum 4: 5.
- Bezděčková K. 2019: Týden vědy a techniky 2019: lesy, světelný smog i exulanti. – Museum factum 4: 5.
- Bezděčková K. 2019: Kouzlo návštěvní knihy. – Museum factum 4: 10–11.
- Bezděčková K. & **Bezděčka P.** 2019: Blanokřídli v českých zemích a na Slovensku 2019. – Museum factum 2: 9.
- Bezděčková K. & **Bezděčka P.** 2019: Využívání a monopolizace potravních zdrojů mravencem rašelinným – *Formica picea* Nylander, 1846 (Hymenoptera: Formicidae). – Pp. 31–32, in: Bryja J., Horsák M., Horsáková V. & Zukal J. (eds): Zoologické dny Brno 2019. Sborník abstraktů z konference 7.–8. února 2019, 240 pp.
- Bezděčková K. & **Bezděčka P.** 2019: Ochrana superkolonie mravenců *Formica foreli* na lokalitě Jemnické cvičiště. – 8 p., in: Astapenkova A. & Bogusch P.: Blanokřídli v Českých zemích a na Slovensku, Sborník abstraktů z konference konané 30.5.–2.6.2019 v Hradci Kálové, 18 pp.
- Bezděčková K. & **Bezděčka P.** 2019: Mravenci (Hymenoptera: Formicidae) bývalého vojenského prostoru Jemnice. Ants (Hymenoptera: Formicidae) of the former military training ground of Jemnice (Czech Republic, district of Kraj Vysočina). – Acta rerum naturalium, Jihlava, 23: 43–46.
- Daňa M. 2019: Odborný konzervátorský workshop. – Museum factum 1: 5–6.
- Gonda R. & **Malý K.** 2019: Dendrochronologické datování konstrukcí Konventského rybníka ve Žďáru nad Sázavou. – Západní Morava 23: 217–221.
- Gonda R. 2019: Mince revoluční Francie z roku 1792. – Museum factum 1: 8.
- Gonda R. 2019: Z numismatických sbírek muzea: Dokument německého militarismu a jeho souvislosti. – Museum factum 2: 8.
- Gonda R. 2019: Zvon na Jihlavské kalvárii. – Museum factum 3: 12.
- Grycová H. 2019: Na vlně retro. – Museum factum 2: 7.
- Grycová H. 2019: Kdo byl Zachariáš z Hradce? – Museum factum 3: 6.
- Grycová H. 2019: Listopadové oslavy v Telči. – Museum factum 4: 9.
- Grycová-Benešová H. 2019: Jak dál? – Museum factum 1: 12.
- Hoch A. 2019: Svět středověkých her. – Museum factum 1: 3.
- Hoch A. 2019: Archeologické doklady středověkých her z Jihlavy. – Museum factum 2: 10.
- Hoch A. 2019: Stříbrná Jihlava 2019. – Museum factum 4: 6.
- Hoch A. (ed.) 2020: Svět středověkých her. Katalog výstavy. – Muzeum Vysočiny Jihlava, 157 pp.
- Hoch A. & Bartík J. (v tisku): Středověké usňové artefakty z vybraných lokalit v Uherském Hradišti. – Slovácko, Uherské Hradiště.
- Hoch A. & Těsnohlídek J. (v tisku): Jihlavské vodovody a kanalizace ve středověku a raném novověku. – Archeologické výzkumy na Vysočině, Jihlava, 7/2016–2017.
- Horáková M. 2019: Vzdělávací programy pro děti. – Museum Factum 4: 6.
- Charvátová E. 2019: Mykologický klub Jihlava v roce 2018. – Museum factum 1: 11.
- Charvátová E. 2019: Výstava hub. – Museum factum 3: 6.
- Charvátová E. 2019: Ohlédnutí za houbařským rokem 2019. – Museum factum 4: 10.
- Juříčka J. 2019: Bledule jarní. – Museum factum 1: 10–11.
- Juříčka J. 2019: Botanický seminář AMG pod Beskydami. – Museum factum 2: 9.
- Juříčka J. 2019: Vánoční hvězda pohledem botanika. – Museum factum 4: 10.
- Kos M. 2019: Příběh telčských barokních portrétů generálních představených Tovaryšstva Ježíšova. – Museum factum 1: 6–7.
- Kos M. 2019: Hans Canon – osobnost jihlavského muzea. – Museum factum 3: 2–3.
- Kotenová I. 2019: Mycí pasta Bisavon – první přírůstek roku 2019. – Museum factum 1: 8.
- Kotenová I. 2019: Zlatá včela. – Museum factum 4: 8.
- Krutiš M. 2019: Krasová jeskyně u Jlasenice. – Museum factum 1: 9–10.
- Krutiš M. & Sobotka J. 2019: Těžba skarnového ložiska železných rud u Budče. – Museum factum 3: 10–11.
- Malý K., **Daňa M.**, Kapusta J. 2019: Možnosti a omezení ručních XRF analyzátorů při analýzách bronzů. – Archeologia technica 30: 28–33.
- Malý K. 2019: Bajky a pohádky z Vysočiny. – Museum factum 1: 5.
- Malý K. 2019: Muzeum získalo nový analytický přístroj. – Museum factum 1: 9.
- Malý K. 2019: Geologická olympiáda. – Museum factum 2: 4.
- Malý K. 2019: Jihlavské muzeum jako výzkumná organizace. – Museum factum 3: 15.
- Malý K. 2019: Rašeliniště – téma nového muzejního projektu. – Museum factum 4: 9.
- Hrubý P., Košťál M., **Malý K.** & Těsnohlídek J. 2019: Středověká úpravna rud u Koječína na Českomoravské vrchovině: k poznání technologií produkce stříbra ve státech posledních Přemyslovců. – Archeologia historica 44, 2: 949–981.
- Matulová M. 2019: František Lichka stál u zrodu skautingu v Třešti. – Museum factum 3: 4.
- Matulová M. 2019: Poklady pobočky muzea v Třešti, vyšívání monogramy k výzdobě výbavy. – Museum factum 3: 8.
- Matulová M. 2019: V Třešti budou k vidění obrazy i historické kabelky. – Museum factum 4: 2.
- Matulová M. 2019: Poklady našeho muzea: Vyhláška o čistotě. – Museum factum 4: 7.
- Matulová M. 2019: Poklady našeho muzea: vyhláška o čistotě. – Naše město, Třešť, leden 2019: 11.
- Matulová M. 2019: Poklady našeho muzea: fidlovačka a ševcovské kopyto. – Naše město, Třešť, únor 2019: 11.
- Matulová M. 2019: Poklady našeho muzea: kuffík doktora Löwyho. – Naše město, Třešť, březen 2019: 18.
- Matulová M. 2019: Poklady našeho muzea: buben obecního sluhu z Pavlova a Čenkova. – Naše město, Třešť, duben 2019: 20.
- Matulová M. 2019: Poklady našeho muzea: pastel Marie Ebner – Eschenbachové. – Naše město, Třešť, květen 2019: 9.
- Matulová M. 2019: Transsibiřskou magistrálou z Moskvy až na Dálný východ. – Naše město, Třešť, květen 2019: 9.
- Matulová M. 2019: Poklady našeho muzea: forma na máslo. – Naše město, Třešť, červen 2019: 12.
- Matulová M. 2019: Malé sakrální stavby Telče a blízkého okolí. – Naše město, Třešť, červen 2019: 12.
- Matulová M. 2019: Přírodovědec v muzeu aneb zeptejte se Johany. – Naše město, Třešť, červenec – srpen 2019: 20.
- Matulová M. 2019: Poklady našeho muzea: pražička a mlýnek na kávu. – Naše město, Třešť, červenec – srpen 2019: 20.
- Matulová M. 2019: Poklady našeho muzea: jak zdánit zábavu. – Naše město, Třešť, září 2019: 20.
- Matulová M. 2019: František Lichka stál u zrodu skautingu v Třešti. – Naše město, Třešť, říjen 2019: 10.
- Matulová M. 2019: Poklady našeho muzea: vyšívání monogramy k výzdobě výbavy. – Naše město, Třešť, říjen 2019: 10.
- Matulová M. 2019: Dvě přednášky k uctění památky 17. listopadu. – Naše město, Třešť, listopad 2019: 13.
- Matulová M. 2019: Poklady našeho muzea: poštovní trubka. – Naše město, Třešť, listopad 2019: 13.
- Matulová M. 2019: Poklady našeho muzea: kabelka hřebíčková.

– Naše město, Třešť, prosinec 2019: 10.
 Matulová M. 2019: V muzeu budou k vidění obrazy i historické kabelky. – Naše město, Třešť, prosinec 2019: 10.
 Moržolová L. 2019: Ikony na muzejních arkádách. – Museum factum 2: 3.
 Moržolová L. 2019: Martin Srb a Adolf Absolon – nejen známková tvorba. – Museum factum 3: 3.
 Nováková D. 2019: Vánoce s vůní dřeva, vanilky a skořice. – Museum factum 4: 3.
 Oberreiterová D. 2019: Muzejní a galerijní noc 2019. – Museum factum 1: 5.
 Oberreiterová D. 2019: Mořský svět. – Museum factum 2: 4.
 Oberreiterová D. 2019: Nové cínové miniatury havířků. – Museum factum 2: 15.
 Oberreiterová D. 2019: Vánoce v přírodních materiálech. – Museum factum 3: 5.
 Oberreiterová D. 2019: Černá hodinka adventní. – Museum factum 4: 5.
 Pospíchalová S. 2019: Stříbrná Jihlava 2019. – Museum factum 3: 11.
 Pospíchalová S. 2019: Kalendář na rok 2020. – Museum factum 4: 7.
 Pospíchalová S. & Zimola D. 2019: Jihlavský havířský průvod aneb archeologické muzejní havíření. – Museum factum 2: 5.
 Rozinek J. 2019: Povídání o labutím stolování. – Museum factum 4: 13.

Rozinková K. 2019: Zima na hradě a zahájení sezóny 2019. – Museum factum 1: 12.
 Rozinková K. 2019: Škola mimo školu, projekt dvou edukačních programů na Roštejně. – Museum factum 1: 13.
 Rozinková K. 2019: Sezóna 2019 na Roštejně. – Museum factum 4: 15.
 Zimola D. 2019: Výstava Z jihlavského havířského průvodu na Krajském úřadě. – Museum factum 1: 2–3.
 Zimola D. 2019: Konference Vrcholně středověká keramika jako předmět výzkumu. – Museum factum 2: 11.
 Zimola D. 2019: XLVII seminář archeologů z muzeí a institucí památkové péče. – Museum factum 2: 12.
 Zimola D. 2019: Muzejníci na cestách 1. Za varanem komodským. – Museum factum 4: 11–13.
 Zimola D. 2019: Archeologické průzkumy kaple sv. Alžběty, Na Podolí č. 259 v Jemnici. – Jemnické listy, únor 2019: 26–28.
 Zimola D. (v tisku): Stízný list české a moravské šlechty proti upálení mistra Jana Husa 1415–2015 a konference „Před zrodem revoluce; husité mezi proudy okolo roku 1415“. – Archeologické výzkumy na Vysočině, Jihlava, 7/2016–2017.
 Zimola D. (v tisku): Vzpomínka na Zdeňka Měřinského. – Archeologické výzkumy na Vysočině, Jihlava, 7/2016–2017.
 Merta D. & Zimola D. (v tisku): Stavebněhistorické a archeologické výzkumy domu č. 3 v Lazebnické ulici v Jihlavě. – Archeologické výzkumy na Vysočině, Jihlava, 7/2016–2017.

3353 diapozitivů

Kolega Pavel občas, tedy čtyřikrát ročně, vstoupí do pracovny SVO a loudí. Je to vždycky s blížící se uzávěrkou muzejního časopisu Museum Factum, jehož je redaktorem. Už jsem jednou zkusila dělat drahoty a zpochybnit zájem čtenářů, ale moje argumenty vyvrátil brilantním matematickým výkonem. No?! Pokud je něco zajímavého ve výhledu nebo nedávno proběhlo, je to snadné. I ve sbírkách je množství náramných věcí, ale ráda bych se zabývala něčím, co má nějaký příběh nebo co by bylo zajímavé i pro nezasevěčené. Jenomže mě zrovna nic nenapadá a navíc potřebuji co nejdříve zpracovat nový přírůstek do sbírek – mám v pracovně v krabicích téměř tři a půl tisíce diapozitivů. Je nutné je prohlédnout, utřídit, zkatologizovat a správně uložit. S výjimkou několika desítek kusů z Drážďan, Rakouska a návštěvy Finska jsou všechny ostatní z Jihlavska. Nejvíce zdokumentované, tedy od krajiny, přírody, komunikací, přes stavby, kapličky, pamětní kameny a detaily, je Rounek, Rantířov a také Vyskytná a Hubenov. Více než po stovce je snímků z Jiřina, Ježené, Hlávkova, Hosova a ještě jsou zastoupeny další lokality a témata. Jejich autorem je pan Ladislav Vilímek.

Pracovně jsem s ním v kontaktu již dlouho, byl léta zaměstnancem okresního archivu a naše instituce mají k sobě blízko, občas se vzájemně potřebujeme. Kromě spousty poznatků, které si v rámci svého zaměstnání uložil L. Vilímek do hlavy či do poznámek, je také úžasný pamětník. Nevyčerpatelná studnice zážitků z dětství, mládí i dospělosti. Přála bych každému, aby mohl chvíli pobýt s tímto pánem. Historiky a události hluboce vryté do paměti a nahlížené zkušenostmi a moudrostí let, vypráví barvitě a bez zbytečné sebelítosti, některé zároveň s hlubokým soucitem s těmi, na kterých byla páchána zvláště jednotlivci i režimy. Historie Jihlavy je jeho celoživotní láskou a koníčkem a věnuje se jí intenzivně už spoustu let. Během té doby občas publikoval v regionálním tisku. V průběhu roku 2012 začal v *Jihlavském deníku* vydávat na pokračování příběhy o již neexistujících domech. Seriál si u čtenářů získal velkou oblibu a vedení města se rozhodlo tuto aktivitu podpořit. V roce 2012 vyšlo první knižní vydání s názvem *I domy umírají vstaje*. Kniha byla záhy rozebrána a díky velkému zájmu čtenářů a pracovitosti autora následovaly další příběhy v dalších knihách. Poslední, pátý díl, vyšel v loňském roce a v současné době se připravuje k vydání už 6. pokračování.

Dalším velkým tématem pana L. Vilímka je historie židovského obyvatelstva Jihlavy. Zabývá se jí do hloubky a vlastní

Ladislav Vilímek, © statutární město Jihlava, foto: J. Koumar

paměti spojuje s intenzivním studiem pramenů a pátráním po potomcích a známých původních židovských Jihlavanů téměř po celém světě. Prozatím jen zlomek badatelských výsledků vydal v roce 2017 pod názvem *Židovství studentů latinského a německého gymnázia v Jihlavě*. Také naše muzeum „sáhlo“ po Ladislavu Vilímkovi a řádně ho „vytěžilo“ v rámci výukových programů pro školy, zaměřených na problematiku židovství.

Doufám, že muzeum i nás v něm má pan Vilímek rád. Mít rád je velmi důležité, už proto, že to dává pravděpodobnost dobrých vztahů a tím i lepší spolupráce. V naší pracovně vždy všechny potěší, když se po čase objeví ve dveřích, usměvavý, šarmantní, perfektně upravený, milý, vtipný, slušný. I když s přihlídnutím k tomu, jak ho jeho tělo už dlouho zrazuje, by se mohl tvářit ublíženě a sklesle, nikdy to na něm na první pohled nepoznáme. Rozdává optimismus a pohodu. Vždycky žasnu nad tím, kde se v něm bere věčně pozitivní přístup ke všemu, kde má ukrytý a čím živí ten motýrek, který ho i přes všechna zdravotní postižení a neblahé prožitky pohání ke každodenní vytrvalé práci. Je neuvěřitelné, že je tento vitální příjemný muž letos významným jubileantem – 29. května oslaví již 80. narozeniny. Přejeme mu trošku v předstihu hodně zdraví. Máme ho taky rádi. Pro někoho to třeba nic neznamená, ale já to považuji za nesmírně důležité.

Sylva Pospíchalová

Muzejníci na cestách 2: Po stopách australských dinosaurů

Okružní cestu po Austrálii jsme zahájili v Sydney počátkem října 2019. Do poloviny listopadu jsme zvládli projet pět australských států a ujet vypůjčeným Mitsubishi outlanderem bezmála 13 000 km. Nejprve jsme byli na východním pobřeží Austrálie fascinováni nekonečným Tichým oceánem s Velkou útesovou bariérou – největším korálovým útesem na světě. Následovalo neméně fascinující australské vnitrozemí, které Australané pro svou odlehlost a řídké osídlení označují jako „outback“. Z města Emerald v Queenslandu jsme vyrazili na bezmála 600 km dlouhou výpravu do Wintonu, malého městečka v hlubokém vnitrozemí, které je známé jako středisko oblasti s nalezišti opálů a dinosaurích stop. Do Wintonu jsme dorazili až za tmy, a tak

jsme minuli objednaný motel. Navigace nás neomylně směřovala k soukromému domu, který byl otevřený, a tak jsme ho celý obešli kolem dokola a nahlédli dovnitř, kde nám ochotný majitel vysvětlil cestu do motelu, jenž se nacházel přes ulici asi 400 m od jeho domu. I tato příhoda leccos vypovídá o mentalitě obyvatel venkovské Austrálie.

Outback západního Queenslandu byl před 100 miliónem let domovem primárně býložravých ptakopánvých dinosaurů – ornitopodů (*Wintonopus latomorum*) a masožravých nebo všežravých dvounohých dinosaurů – teropodů (*Skartopus australis* cf. *Tyrannosauropus*). Jejich stopy otištěné ve skále se zachovaly asi 110 km jihozápadně od Wintonu, v přírodním

Obr. 1: Vnitrozemská krajina – „outback“, Queensland

Obr. 2: Lark Quarry Conservation Park

Obr. 3: Stopy dinosaurů zachovalé ve zkameněném bahně, Lark Quarry Conservation Park

Obr. 4: Asi třicetcentimetrová stopa velkého ornitopoda obklopená stopami jeho menších příbuzných, Dinosaur Stampede National Monument

Obr. 5: Kresebná rekonstrukce cf. *Tyrannosauropa*, podle T. Tischlera

Obr. 6: Kresebná rekonstrukce malého dinosauru (*Wintonopus latomorum*), podle T. Tischlera.

Obr. 7: Komentovaná prohlídka preparátorské dílny, Australian Age of Dinosaurs Museum

Obr. 8: Preparace dinosaurí kosti, Australian Age of Dinosaurs Museum

parku nazvaném podle spolupracovníka Muzea Queenslandu v Brisbane Malcolm Larka (Lark Quarry Conservation Park). Tady uprostřed jedinečné velmi suché krajiny, jež i přesto hýří snad všemi barvami (obr. 1), se nachází „Dinosaur stampede national monument“, což můžeme velmi volně přeložit jako národní památka „dinosauří paniky nebo úprku“ (obr. 2). Podle nejnovějších analýz radioaktivních látek obsažených v krystalech zirkonu nalezených ve zdejších usazeninách se zde odehrála před 95 milióny let dramatická událost, kterou na místě prezentuje zdařilý instruktážní film. S největší pravděpodobností byly na lokalitě v blízkosti vodního zdroje vyrušeny stovky menších býložravých dinosaurů – ornitopodů o velikosti dnešní slepice většími predátory – terapody o velikosti v současné době žijícího ptáka emu nebo kasuára. Dinosauří stopy byly nalezeny v 60. letech 20. století v místech, kde se ve střední křídě nacházel břeh jezera a dva přírodní odvodňovací kanály. Díky neustálému pohybu vody na březích i v korytech kanálů mohly být stopy konzervovány vrstvou písku nedlouho po poslední události. Vrstva bahna, do níž jsou stopy otištěny, byla tedy díky činnosti vody překryta vrstvou jemného písku, který stopy uchránil před zničením. Bahno potom mohlo postupně zkamenět i s otisky dinosauřích stop.

V roce 1976 začali paleontologové Muzea Queenslandu v Brisbane Mary Wade a Tony Thulborn u Wintonu odkrývat 30–60 cm mocnou vrstvu pískovce a obnažovat tak dinosauří stopy ve zkamenělém bahně (obr. 3). Během několika výzkumných sezón bylo objeveno více jak 3300 dinosauřích stop, jež po sobě zanechalo více jak 150 jedinců (obr. 4). Austrálští paleon-

tologové rozdělili otisky dinosaurů do čtyřech generací stop, které se vzájemně překrývají, přičemž většina otisků náleží nejmladší fázi, kdy se malí dinosauři pohybovali rychle a pravděpodobně v panickém úprku před predátorem, v našem případě cf. *Tyrannosauropem* (obr. 5). Zajímavým nálezem jsou stopy jedné časové vrstvy hejna malých ornitopodů jdoucích proti stopám velkého býložravého ornitopoda, který je nelovil. Menší dinosauři museli v panické hrůze před teropodem cf. *Tyrannosauropem* proběhnout pod tělem svého většího příbuzného. To, že zvířata nebyla v klidu, ale utíkala, jak rychle to jen šlo, dokládá absence otisků pat tříprstých končetin malých dinosaurů. Rychlejší pohyb v bahnitěm prostředí vyžadoval napnutí všech šesti prstů pro lepší odraz z měkkého povrchu (obr. 6).

Součástí „dinosauří stezky“ v západním Queenslandu je i Australian Age of Dinosaurs – Museum of Natural History, ležící 25 km východně od Wintonu. Ve velkých budovách připomínajících hangáry pro letadla tady muzeum postupně vytváří největší sbírku dinosauřích fosilií v Austrálii. Jedna z budov, kde se nachází i klimatizovaná laboratoř, slouží ke komentovaným prohlídkám (obr. 7), jejichž součástí je i výklad o metodách preparace a konzervace zkamenělých přírodnin přímo „na místě činu“ (obr. 8). I když vstupné do obou muzeí není nejlevnější (dospělý dohromady zaplatí 55 australských dolarů), návštěva u australských dinosaurů za to rozhodně stála. My však musíme pokračovat dále na sever do tropických oblastí australského kontinentu – Severního teritoria, kde nás očekává původní obyvatelstvo Austrálie.

David a Jara Zimolovi, Foto David Zimola

Relikviář sv. Maura návrat k lednovému Science Café, část I.

Lednové jihlavské Science Café ukázalo, že relikviář sv. Maura je svého druhu celebritou mezi uměleckými poklady nalézajícími se na území České republiky. První, co většinou zaujme, je vpravdě detektivní příběh spojený s jeho vypátráním v 80. letech 20. století. Pokud se ovšem zájemce seznamuje s jeho historií blíže, brzy pozná, že kriminalistická zápleтка je jen jednou z mnoha vrstev příběhu tohoto jedinečného předmětu. Proto není, myslím, na škodu, si zde na stránkách MF některé základní informace o relikviáři zopakovat a na závěr přidat některá doporučení pro ty, kteří se chtějí dozvědět více.

Relikviář sv. Maura (spolu s korunovačními klenoty českých králů jedna ze dvou nejceněnějších zlatnických památek na území ČR) je předmět, který nemá tuzemský původ. Vytvořen byl zřejmě v první třetině 13. století na území dnešní Belgie. Přesné místo jeho vzniku však není známé (spekuluje se zejména o biskupském městě Liège / Lutych), ví se však, kdo byl zadavatelem prací. Jednalo se o benediktýnské opatství v nevelkém městě Florennes (leží v dnešní provincii Namur a v současné době má okolo 10 000 obyvatel). Tamní klášter spravoval již od 10. století několik zajímavých relikvií, které obdržela místní aristokratická rodina de Rumigny darem z francouzské Remeše. Jednalo se relikvie světců sv. Maura, sv. Apolináře, sv. Timoteje a sv. Jana Křtitele. První tři jmenovaní byli mučedníci, kteří byli v době raného křesťanství, zřejmě ve 2. století n. l., právě v Remeši umučeni. Ačkoli relikvie patřily benediktýnskému opatství již od 10. století, teprve ve 13. století, v době rozmachu tzv. mosanského umění, pro ně byla vytvořena reprezentativní schránka s bohatou zlatnickou výzdobou. Častým omylem je předpoklad, že celý relikviář sv. Maura je zhotoven z kovu. Ve skutečnosti se jedná o dřevěnou schránku tvaru tumbky či domečku, která je na povrchu pokryta zlatnickou výzdobou tvořenou pozlaceným stříbrným plechem. Uvnitř schránky je potom dutina sloužící k uložení toho, co je na relikviáři nejceněnější – uvedených relikvií čtyř světců. Jejich pravost navíc potvrzuje kovová destička, tzv. autentika, která byla dovnitř vložena spolu s nimi. Stejně jako není přesně známo místo, kde byl relikviář vytvořen, nejsou známy ani konkrétní osoby, které za jeho vznikem stály. Podoba figurální

výzdoby ovšem napovídá tomu, že autor či lépe řečeno autoři byli silně ovlivněni prací slavného Mikuláše z Verdunu, který byl mimo jiné tvůrcem relikviáře Tří králů z katedrály v Kolíně nad Rýnem. V posledních letech se objevilo několik studií, které se dopodrobna zabývají prací dalšího známého umělce ovlivňujícího vývoj mosanského umění, a to Huga d'Oignies. Tento laický bratr z kláštera z Oignies byl jedním z posledních velkých zlatnických mistrů své doby a na rozdíl od předchozího jmenovaného byla jeho specialitou ornamentální tvorba. Proslul zejména detailním zpracováním filigránu (krouceného ornamentu z velmi jemného kovového drátu).

Od svého zhotovení okolo roku 1230 až do Velké francouzské revoluce na konci 18. století sdílel relikviář osudy florenneského opatství. To se sice v historicky velmi turbulentní oblasti nazývané v raném novověku rovněž Španělské Nizozemí nevyhnulo několika vojenským útokům a dalším nepřijemnostem, nicméně hlavní poklad kláštera zůstal víceméně nepoškozen. Z větší části nepoškozen (na rozdíl od mnoha podobných relikviářů z téže oblasti) zůstal i po zániku kláštera na konci 18. století. Poté byl přesunut do městského kostela sv. Gangulpha. Bohužel s proměnou forem zbožnosti od středověku do 19. století již památka nepožívala takového významu jako v prvních staletích své existence, a byla proto zřejmě pouze provizorně uskladněna v sakristii tohoto městského kostela. Mezi místními obyvateli dodnes koluje historka o tom, jak si děti v 19. století chodily se šperkovými kameny z relikviáře hrát kuličky. Obrat nastal v roce 1838, kdy o předmět projevil zájem člen významné belgické vévodské rodiny Alfred Beaufort-Spontin. Ten relikviář zakoupil do svých uměleckých sbírek a po následující půlstoletí jej rod uchovával buď v paláci v Bruselu, nebo v některém ze svých belgických sídel. Ta ovšem v souvislosti s politickou situací v Evropě a dalšími okolnostmi postupně Beaufort-Spontinové opouštěli a orientovali se více na své statky v tehdejší Rakouskou-Uhersku, mimo jiné na panství Bečov v západních Čechách. Právě sem byl na konci 80. let 19. století relikviář sv. Maura převezen a po více než 600 letech se začala psát česká část jeho příběhu. *Pokračování příště...*

Kateřina Rozinková

Relikviář sv. Maura

Muzeum Vysočiny Jihlava

- Do 25. 10.** **Archeologické výzkumy na Jihlavsku**
prezentace nejnovějších archeologických nálezů v uplynulých 30 letech
- 20. 3. – 14. 6.** **Volání dalek**
výstava mapuje činnost spolku Zoogeos za 25 let jeho existence zejména výpravy jeho členů (českých přírodovědců) do 14 zemí světa
- 2. 4. – 31. 5.** **„75“ Fotograf Antonín Chloupek**
průřez celoživotní fotografickou tvorbou v autorově jubilejním roce
- 17. 4. – 14. 6.** **100 let skautingu v Jihlavě**
připomínka výročí založení jihlavského střediska organizace rozšířené po celém světě
- 4. 6. – 2. 8.** **Okamžiky pomíjivosti i věčnosti**
autorské fotografie Veroniky Jurákové
- 10. 6. – 14. 6.** **53. výstava kaktusů a sukulentů**
tradiční prodejní výstava Klubu pěstitelů kaktusů a sukulentů Jihlava

3. 3. – 13. 4.

Kavárna Muzeum

Stromy a ráz krajiny
autorské fotografie Pavla Koumara

15. 4. – 24. 5.

Portréty zvířat
jihlavský fotograf Pavel Zach představí kolekci snímků, které pořídil v jihlavské zoologické zahradě v průběhu posledních pěti let

26. 5. – 6. 7.

Dětskýma očima
jedno z prvních představení tvorby pro děti Lenky Klofáčové

Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Telč

Do 30. 4.

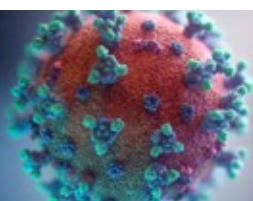
Letem módním světem
výstava připravená ve spolupráci se spolkem Dobová móda Telč, v knihovně Univerzitního centra MU Telč

Hrad Roštejn

25. 4.

Myslivecký den na Roštejně
zahájení sezóny na hradě Roštejn připravené ve spolupráci s redakcí časopisu Myslivost a Českomoravskou mysliveckou jednotou

ZMĚNA PROGRAMU VYHRAZENÁ!

POZOR! OPATŘENÍ Z DŮVODU EPIDEMIE KORONAVIRU.

Od pondělí 16. března 2020 bude Muzeum Vysočiny Jihlava, včetně poboček, uzavřeno a plánované akce (vernisaže, přednášky atd.) se ruší až do odvolání.

Museum Factum
10. ročník, 1/2020

čtvrtletník Muzea Vysočiny Jihlava

MK ČR E 19885
ISSN 1805-0484 (tisk)
ISSN 1805-0492 (on-line)

Vydává: Muzeum Vysočiny Jihlava,
příspěvková organizace,
Masarykovo nám. 55, 586 01 Jihlava
IČ: 00090735, muzeum.ji.cz,
muzeum@muzeum.ji.cz
tel.: 567 573 880

Redakce: Mgr. Ludmila Moržolová
(morzolova@muzeum.ji.cz),
Pavel Bezděčka
(bezdecka@muzeum.ji.cz)

Grafický návrh a DTP: Oldřich Žaluda